

Секція 4. Географія та раціональне природокористування

ОБ'ЄКТИ ГЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Данильченко О.С., Багмет О.С.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Elembrust@gmail.com

Об'єкти геологічної спадщини є цікавими, інформативними наочними посібниками, джерелом геологічних та геоморфологічних знань. Вивчення та дослідження цих об'єктів надзвичайно важливо, як для здобувачів освіти так і для широкого загалу. А також геологічні об'єкти являються основою для створення маршрутів геотуризму, який зорієнтований на природні атракції. Особливо актуальним є вивчення краєзнавчих об'єктів геологічної спадщини.

Згідно довідника «геологічні пам'ятки природи – це відслонення гірських порід і форми земної поверхні, що найбільш виразно ілюструють геологічну будову земної кори і природні процеси, що в ній протікають впродовж всієї історії її розвитку» [2, с. 3].

У Європі широко використовують поняття «геосайти» (Geosite), яке сформувалося в результаті діяльності Європейської Асоціації за збереження геологічної спадщини ПроГЕО. У результаті співробітництва Асоціації ПроГЕО з Міжнародним союзом геологічних наук та ЮНЕСКО виник проект під назвою «Геосайти» (дослівно геомісця). Де геосайтом назване «геологічне чи геоморфологічне місцезнаходження, територія чи ландшафт визначеної цінності, що має важливе значення для розуміння геологічної історії країни, регіону, континенту або Землі в цілому» [6, с. 9].

У німецькомовній літературі використовується поняття «геотоп» (Geotop) – цінне геолого-геоморфологічні утворення, що охоплюють певну територію, відображають історію розвитку Землі і мають важливе наукове, освітнє, екологічне та ландшафтне значення [5].

Порівнявши ці визначення, можна зробити висновок, що поняття «геологічна пам'ятка», «геосайт» і «геотоп» є синонімами на позначення об'єктів геологічної спадщини, яким надано, або в перспективі буде надано, природоохоронний статус. Серед розглянутих понять надається перевага терміну «геосайт», тому що воно має міжнародний статус.

Одна з перших в Україні класифікація об'єктів геологічної спадщини розроблена у довіднику [2]. Згідно якої геологічні пам'ятки поділяються на шість типів:

1) стратиграфічний і геохронологічний – вихід гірських порід на земну поверхню, які характерні для визначення геологічного віку;

2) мінералого-петрографічний – відслонення цікавих або типових гірських порід, а також порід з рідкісними мінералами;

3) палеонтологічний – відслонення гірських порід з залишками фауни і флори тих часів, коли утворилися ці породи;

4) тектонічний – утворення, які свідчать про рухи земної кори і діяльність вулканів (складки, розломи, згаслі вулкани);

5) геоморфологічний – форми земної поверхні, які утворились під впливом тих чи інших геологічних процесів (печери, останці, каньйони та інше); до цього типу віднесені також і деякі нечисельні гідрологічні об'єкти (водоспади, озера, витoki рік тощо);

6) мальовничий – геологічні утворення, які мають особливу культурно-естетичну цінність.

Розширена класифікація геосайтів запропонована Центральним науково-природничим музеєм НАН України [3], яка включає наступні типи:

1) стратиграфічний, 2) палеонтологічний, 3) мінералогічний, 4) петрографічний, 5) тектонічний, 6) вулканічний, 7) геоморфологічний, 8) спелеологічний, 9) геохронологічний, 10) космогенний, 11) гідролого-гідрологічний, 12) історико-гірничопромисловий, 13) гляціологічний, 14) узбережно-аквально-ий, 15) музейно-колекційний.

Закордонні вчені запропонували детальну класифікацію геосайтів [6], яка включає 16 типів:

1) стратиграфічний – відслонення та свердловини гірських порід, які є важливими для визначення відносного віку порід та вивчення стратиграфічних підрозділів;

2) геохронологічний – відслонення, які репрезентують важливі рубежі геологічного часу;

3) палеонтологічний – місця унікальних знахідок викопної фауни і флори, що відображають етапи еволюції розвитку органічного світу на Землі;

4) палеоекологічний – геологічні об'єкти, що репрезентують палеокліматичні індикатори та етапи розвитку географічної оболонки (соленосні, гіпсоносні, лесові відклади, морени, тиліти, ератичні валуни, кріоструктури тощо);

5) седиментолого-літологічний – відслонення, де чітко представлені седиментаційні серії та цикли;

6) петрологічний – місця поширення типових й унікальних магматичних і метаморфічних гірських порід і їх комплексів, цікаві структурно-текстурні особливості порід;

7) мінералогічний – прояви мінералів та їх асоціацій;

8) геобіохімічний, ґрунтовий – відслонення та місцезнаходження, що репрезентують хід екзогенних геобіохімічних процесів: ґрунти та кори вивітрювання, торфи, озерно-лиманні сапропелі та органігенні мули;

9) тектонічний – відслонення та форм рельєфу, в яких знайшли відбиток тектонічні та геодинамічні процеси;

10) вулканічний – вулкани та продукти їх виверження;

11) космогенний – астроблеми та гірські породи шокового метаморфізму, що виникли при падінні на землю космічного тіла;

12) геоморфологічний – екзогенні форми рельєфу, куди відносяться поверхні вирівнювання, останці, зсуви, обвали, меандри, водоспади, озера, коси, бари, острови, лимани, лагуни, гляціодислокації, яружні, абразійні, еолові, карстові, льодовикові та інші форми;

13) гідрогеологічний – виходи підземних вод, водоупори та «плавуни»;

14) геoarхеологічний – відслонення, що демонструють геологічний вік та палеоекологічну обстановку етапів розвитку матеріальної культури людства;

15) геокультурологічний – відслонення та форми рельєфу, що є носіями соціально-культурних цінностей (геосайти, які мають важливе значення для історії геології, освіти, естетичного задоволення тощо);

16) геоекономічний – прояви та родовища корисних копалин і мінеральних вод, яскраві приклади раціональної трансформації рельєфу, гірничо-добувні підприємства, що мають історичну цінність тощо.

На 1.01.2021 року за даними екологічного паспорту [4] геосайтів Сумської області, які мають природоохоронний статус нараховується 7:

– 2 загальногеологічних заказника місцевого значення площею 14,95 га, що становить 0,01% загальної площі об'єктів природно-заповідного фонду: «Гора Золотуха», біля м. Ромни (діапірова структура – соляний шток, вихід на денну поверхню девонських порід); «Камінські піщаники» (у складі РЛП «Сеймський»), с. Камінь, Конотопський район (відслонення еоценових пісковиків).

– 5 геологічних пам'яток природи місцевого значення загальною площею 12,84 га, що становить 0,01% загальної площі об'єктів природно-заповідного фонду: «Відслонення пісків Полтавського ярусу», с. Михайлівка, Сумський район (розріз піщаних відкладів новопетрівської світи міоцену та

берекської світи олігоцену); «Шпилі Полтавського ярусу», с. Шпилівка, Сумський район (відслонення плейстоцену та сиваських верств берекської світи олігоцену); «Спаські валуни», с. Спаське, Конотопський район; «Хоружівські валуни», с. Хоружівка, Роменський район; «Попів камінь», с. Беєве, Роменський район (валуни, наслідки Дніпровського зледеніння).

Згідно класифікації геосайтів 4 із розглянутих геологічних об'єктів належать до геоморфологічного типу, 1 – до тектонічного та 2 – до стратиграфічного типу. Ще одна комплексна пам'ятка природи «Мамонтове» у с. Кулишівка Роменського району, що також має природоохоронний статус може бути віднесена до палеонтологічного типу, але має історико-культурне значення.

У статті [1] Вергіль В. В. висвітлив потенційні геосайти Сумської області. Зокрема потенційні загальногеологічні заказники:

1) Відслонення бучацьких піщаних відкладів з лінзою кварцитовидного пісковика (с. Баничі, Шосткинський район).

2) Відслонення палеоценових опоковидних порід, що залягають на маастрихтській крейді (с. Зелений Гай, Сумський район).

3) Розріз із контактом маастрихтської крейди та еоценових порід (с. Грунівка, Сумський район).

4) Найпотужніше відслонення кампанських порід верхньої крейди у Сумській області (с. Білокопитове, Шосткинський район).

Потенційні геологічні пам'ятки природи:

1) Відслонення бучацької світи з лінзами пісковика (с. Ховзовка, Конотопський район).

2) Типовий розріз піщаних відкладів новопетрівської світи міоцену та берекської світи олігоцену (с. Курган, Сумський район).

3) Типовий розріз піщаних відкладів новопетрівської світи міоцену та берекської світи олігоцену (с. Пристайлово, Сумський район).

4) Відслонення порід нижнього маастрихту палеонтологічного значення (с. Барилівка, Сумський район).

5) Відслонення фауноносної лінзи олігоценового пісковика з залишками двостулкових моллюсків (с. Шпилівка, Сумських район).

6) Скельське відслонення – типовий розріз піщаних відкладів новопетрівської світи міоцену (с. Скелька, Охтирський район).

7) Відслонення пісковиків новопетрівської світи міоцену (с. Скелька, Охтирський район).

8) Відслонення пісковиків новопетрівської світи міоцену (с. Доброславівка, Охтирський район).

Розглянуті потенційні геосайти можуть бути віднесені до геоморфологічного типу (3 геологічних об'єкта), до палеонтологічного типу (2), до стратиграфічного типу (7). Присвоєння природоохоронного статусу зазначеним геологічним об'єктам дасть змогу збільшити площу природно-заповідного фонду області приблизно на 90,2 га.

Список використаних джерел

1. Вертель В. В. Геологічні природоохоронні території Сумщини: сучасний стан, проблеми та перспективи / Природничі науки. Суми, 2018. Вип. 15. С. 25–32. URL: <https://repository.ssru.sumy.ua/handle/123456789/6314> (дата звернення: 19.04.2022).
2. Геологические памятники Украины : Справочник-путеводитель / Н. Е. Коротенко и др. Киев : Наукова думка. 1985. 154 с.
3. Гриценко В. П., Іщенко А. А., Русько Ю. А., Шевченко В. І. Геологічні пам'ятки природи України : проблеми вивчення, збереження та раціонального використання. Київ : Центральний науково-природничий музей, 1995. 61 с. (Препринт. НАН України, Центральний науково-природничий музей; 95-1).
4. Екологічний паспорт Сумської області станом на 01.01.2021. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2021/%D0%A1%D1%83%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB.pdf (дата звернення: 19.04.2022).
5. Зінько Ю. В. Класифікація і територіальне планування природоохоронних геоморфологічних об'єктів / Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2000. Вип. 21. С. 190-193.
6. Уімблдон В. А. П., Герасименко Н. П., Іщенко А. А. Проблеми охорони геологічної спадщини України. Київ : ДНЦ РНС НАНУ, 1999. 129 с.

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ МІСТА ТРОСТЯНЦЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Коваль Ю.А.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
yuliia193@ukr.net

Туристичні ресурси – це явище та об'єкти природного або антропогенних походження, що використовується для відпочинку, туризму, лікування та мають вплив на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних центрів на їх спеціалізацію та економічну ефективність. Також вони сприяють відновленню фізичних та духовних сил людини, покращення її працездатності. Саме тому туристичні ресурси є невід'ємною частиною кожного міста.

Туристичні об'єкти бувають:

- природні, ті які утворилися без участі людини, тобто сформувалися протягом якогось проміжку часу внаслідок природних процесів. Це можуть бути пам'ятки природи, заповідники біосферні та природні, заказники регіональних ландшафтів, парки.